CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दिव्यज्योतिः

संस्कृतस्य सचित्रमासिकम्

सर्वाभासः सुभाषोऽयं
विश्ववीरो विराजते

शिमला, जनवरी २००३

वर्षम् ४७ अङ्कः ४

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दिव्यज्योतिः

संस्थापितम् १९५६
प्रधानसम्पादकः—
आचार्य केशव शर्मा

संस्थापकाः तथा
आद्यसम्पादकाः
आचार्यश्रीदिवाकरदत्त
शर्माणः,
राष्ट्रपतिसम्मानिताः

हिमाचल प्रदेश - पंजाब-हरियाणा जम्मूकश्मीर- मध्य प्रदेश राजस्थान महाराष्ट्र उत्तरप्रदेश शासन—स्वीकृतं केन्द्रशासनपुरस्कृतम्— संस्कृतस्य सचित्रं मासिकम् । दिल्ली संस्कृत अकादमी पुरस्कृतम् ।

पत्रस्य उद्देश्यानि तथा नियमाः

सरलसरससुबोध-साधनैः सर्वस्मिन् संसारे संस्कृतस्य प्रसारः, साहित्यानुगंतानां सकलकलानां समन्वेषणं, संसारस्य हितसम्पादनम्, एवं लौकिकालौकिकस्वातन्त्र्यस्य प्राप्तिः ।

"दिव्यज्योतिः" प्रतिमासं पञ्चदशतारिकायाम् (आङ्गलमानेन) प्रकाशितं भवति ।

पत्रस्य वार्षिकमूल्यं १०० रु० अर्धवार्षिकं ५० रु० एकस्याङ्कस्य च रु० ८-५० भवति ।

वर्षारम्भः अक्तूबरमासतः भवति ग्राहकः कस्मादपि मासाद् भवितुं शक्नोति । ग्राहकैः, "सम्पादक, दिव्यज्योतिः, भारती विहार, मशोबरा शिमला-१७१००७. इति संकेते धनादेशेन वा.शु. प्रेषणीयम् ।

वि ष या नु क्र मः

क्र	विषयाः	लेखकाः	पृष्ठम्
१.	श्री देव्याः प्रातः स्मरणम्...		१
२.	परिवर्त्तनम्...डा० शम्भु कुमार झा		२
३.	हिमालयो_____डा० शिव कुमार मिश्र		१४
४.	दुष्टवृत्तिम्प्रति_____	निरञ्जन मिश्र	१७
५.	समाचाराः_____दिव्यज्योतिषः सम्वाददातारः		२१
६.	सम्पादकीयम्...		

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दिव्यज्योतिः

विक्रमाब्दः २०५९ माघः ख्रीष्टाब्दः २००३ जनवरी

वर्षम् ४७ अंकः ४

श्री देव्याः प्रातः स्मरणम्

चाञ्चल्यारुणलोचनाञ्चितकृपां चन्द्रार्कचूडामणिं
चारुस्मेरमुखीं चराचरजगत् संरक्षणीं सत्पदाम्
चञ्चच्चम्पकनासिकाग्रविलसन्मुक्तामणीरञ्जितां
श्रीशैलस्थलवासिनीं भगवतीं श्रीमातरं भावये ॥१॥

कस्तूरीतिलकाञ्चितेन्दु विलसत्प्रोद्भासि भालस्थलीं
कर्पूरद्रवमिश्रचूर्ण खदिरामोदोल्लसद् वीटिकाम् ।
लोलापाङ्गतरङ्गितैरधिकृपासारैर्नतानन्दिनीं
श्रीशैलस्थलवासिनीं भगवतीं श्रीमातरं भावये ॥२॥

SECRETARY GENERAL
महामंत्री
SECRETARY GENERAL

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पात्राणि— परिवर्त्तनम्

– डा० शम्भु कुमार झा

★★

नागेशः–पण्डितः प्राचीन विचारधारायाः पोषकः ।

शीलां–नागेशस्य पत्नी (ग्राम्य महिला)

शेखरः–नागेशस्य पुत्रः संस्कृतेन सहाधुनिक विषयाणां ज्ञाता

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मनोरमा–नागेशस्य पुत्री

विद्यातीर्थः-अखिलशास्त्रावतारः कालेन सह परिवर्तनशीलः

सखा-मनोरमायाः

धर्मारावः-आंग्लविद्वान् संस्कृतस्य जिज्ञासुः

प्रतापः- ग्राम्य पण्डितः

श्रुतिधरः—

काव्येषु नाटकं रम्यमिति सर्वे जानन्ति । प्रस्तुतेऽस्मिन् नाटके प्राचीन विचारधारायां परिवर्तनस्य प्रयोजनं दृष्ट्वा लेखकेन 'परिवर्तनम्' नामक नाटकं विरचितम् । नागेशः विशिष्टो विद्वान् असौ परम्परायां क्वचापि परिवर्तनं न वाञ्छति । नागेशस्य पुत्रः शेखरः समयेन सह गन्तुमिच्छता परिवर्तनस्य प्रबलसमर्थको विद्यते । तस्यानुसारं परिवर्तनं संसारस्य अपरिहार्यः नियमः अस्ति । दिनानि, मासाः, वर्षाणि यदा परिवर्तन्ते तदास्माकं व्यवहारे, क्रियायां, नियमे, पठनपाठनशैल्यां धर्मे परिवर्तनं कथं न स्यात् । नाटकेऽस्मिन् संस्कृतविदुषि एको महान् दोषो भवति यदसौ सर्वज्ञः भवति सर्वज्ञतायाः भावना संस्कृतस्य विकासे बाधकोऽस्ति । संस्कृतज्ञः संस्कृतेतरविषये उदासीनः हीन भावयुक्तो भवति । समाजे प्रचलितायाः रूढिविचारधारायाः खण्डनं नाटकस्य माध्यमेन लेखकेन कृतम् ।

अवतरणिका–

मनोरमायाः वयोदृष्ट्वा नागेशः चिन्तितोऽस्ति यतो हि सा एकादश वर्षीया जातास्ति । नागेशः बहुकालात् केनापि सह सम्यक् प्रकारेण वार्त्ता न करोति सर्वदा शिरसि हस्तं दत्वा शोचति ।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मन्ये नागेशस्य पत्नी गृहकार्यं क्रियमाणा वर्तते तत्रैव नागेशः सुप्रसन्न-मनः प्रविशति गायति च ——

या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः
पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः।
श्रद्धा सतां कुलजन प्रभवस्य लज्जा
तां त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वम् ॥

अद्य प्रसन्नोऽस्मि ।

शीला—श्रीमतः प्रसन्नतायाः किं कारणं विद्यते । वर्षत्रयानन्तरं भवतः प्रसन्नता पुनरागता । विवाह समयेऽपि भवान् एतादृक् प्रसन्नः नासीत । का वार्तास्ति ?

नागेशः— प्रिये शीले ! त्वया प्रश्नाः एव करिष्यन्ते अथवा पादप्रक्षालनाय जलमपि दास्यते नाऽत्र जलं विद्यते न च आसन्दिका। उत्तिष्ठन्नेव सर्वं वक्ष्यामि किम् ?

शीला—(ईषत् हसन्ती) क्षम्यताम् । क्षम्यताम् । इदं जलं इयं च आसन्दिका ।

नागेशः— (पादं प्रक्षाल्य उपविशति) शीले अद्य विलासपुरस्य रंगनाथ शर्म्मणा सह मनोरमायाः विवाहसंस्कारस्य वार्ता पूर्णा जाता । रंगनाथः पञ्चविंशद्वर्षीयः पदमग्राजिकः उत्तमकुलोत्पन्नश्चास्ति ।

नागेशः— मिष्टान्नमेतत् विद्यते प्रतिवेशिभ्यः देहि ।

(शीला मिष्टान्न वितरणाय गच्छति)

शेखरः— मातः । भो माता । कुत्रासि ?

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नागेशः- अरे शेखरा कथं कोलाहलायते। तव माता मिष्टान्नदानाय गतवती।

शेखरः – मिष्टान्नम् ? कस्मिन्नुत्सवे ?

नागेशः— रंगनाथेन सह मनोरमायाः विवाहस्य स्वीकृतिर्जाता।

शेखरः- श्री रंगनाथजीवस्तु भवदीयः वयस्यः वर्तते कथमेतत्।

नागेशः- अरे जानासि ! रंगनाथस्य पितापितामहश्च संस्कृतस्य विशिष्टो विद्वान् आसीत्।

शेखरः— तेन किम् ?

शीला- कथं भो शेखर ! शुभसन्देशः त्वया श्रुतः। किं प्रसन्नोऽसि।

शेखरः- कथं मातः ! त्वमपि। मम मन्ये नोचितम्।

नागेशः- अरे कुलकलङ्क। उचितानुचितयोः विचारं आवां करिष्यावः।

शेखरः— तत् कथम् ? अहमपि गृहस्य सदस्यः। व्यवहारपक्षस्य ज्ञानं ममाप्यस्ति।

नागेशः- अरे दुष्ट ! पित्रा सह प्रत्युत्तरं करोषि। त्वं न जानासि अहं अहं तव पिता अस्मि।

शीला- कथं भवानपि लघ्वीवार्ता विस्तारयति। अयं तु बालोस्ति।

नागेशः- हुँ बालः। वार्तया वृद्धः प्रतीयते।

मनोरमा- (गृहं प्रविशति) अत्र कोलाहलं कथं भवति ?

(सर्वे मौनभावमवलम्ब्य अधः पश्यन्ति)

मनोरमा- कथं यूयम् मौनाः अवलोक्यन्ते ?

शीला- अये ! मम स्नेहपथि पुत्रि। त्वं गृहम् गच्छ।

शेखरः- न हि मनोरमे ! अत्र एहि अहं सर्वं कथयामि।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नागेशः- हे विधातः ! कीदृशोऽयं पुत्रः । दूरदीयामतिः तव पार्श्वे अस्ति न वा । मतिभ्रष्टः प्रतीयसे ।

शेखरः- अहम् उन्मत्तोऽस्मि । मूर्खा, मतिभ्रष्टश्चास्मि । गृहं त्यक्त्वा गच्छामि (गृहात् गच्छति)

मनोरमा- अयि गायत्रि । किं भवति विवाहः..... कथं न वदसि ।

गायत्री- नाहं जानामि ।

(एका सखी- विवाहे अन्यग्रामात् एकः पुरुषः सम्बन्धिभिः सह तिलकान्वितः आगच्छति । स्त्रियः गीतं गायन्ति । पण्डितः मन्त्रं पाठयति । अन्ते च पुरुषेण सह बालिका क्रन्दती गृहात् व्रजति ।)

मनोरमा- ममापि विवाहः भविष्यति इति मात्रा अहं श्रुतम् । (शुभे दिने मनोरमायाः विवाहः ग्रामपरम्परानुसारं रंगनाथेन साकं भवति परन्तु दौर्भाग्येन मासाभ्यन्तरे एव सा वैधव्यं प्राप्नोति)

द्वितीय दृश्यम्

(मनोरमायै पितुरादेशः आसीत्-सर्वदा त्वया शुक्ला शाटी धारयितव्या सखिभिः सह क्रीडा न कर्तव्या, पुरुषेण सह वार्ता न विधेया इत्यादयः)

मनोरमा- (कुमारिकावस्थायाः वस्त्रं परिधाय क्रीडनाय गृहात् निर्गच्छति)

नागेशः- अरे कुलक्षणे । कुत्र गच्छसि । किं ते मनसि वर्तते वारं वारं उक्तम् । त्वं गृहात् बहिर्न गमिष्यसि ।

मनोरमा- कथं तात ।

शीला- (अश्रूं पातयन्ती) हे भगवन् । त्वं विधवासि । शृंगार साधन

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

क्रीडा न कर्तव्या त्वया। हसनं न विधातव्यम्। सर्वदा भगवतः गुणानुवादः कर्तव्यः।

मनोरमा- (बालस्वभावात्) न हि मातः। अहं सर्वं करिष्यामि।

शीला- (मनोरमायै चपेटिकां ददाति) तव मृत्युः कथं न भवति।

मनोरमा- (क्रन्दती बहिः खेलनाय गच्छति)

शेखरः- (किञ्चिदिदनानन्तरं ग्राममागच्छति) (श्वेतवस्त्रपरिधा पितां अश्रुयुतां खिन्नां कृशतनूं भगिनीं दृष्ट्वा) हे विधातः। त्वया किं कृतम्। मनोरमे कथं रोदिषि? तव भ्रातास्ति नु त्वया सह न्यायं करिष्यति। चिन्ता मा कार्षीः।

मनोरमा- (पादौ स्पृशति) हे भ्रातः। पितरौ निन्दतः। अपशब्दं भाषेते। अग्रे न जाने किम् किम् .....

शेखरः- इत्थं भवति त्वया सह। हन्त। अहमागतोऽस्मि। मया सह गृहं चल। (हस्तं धृत्वा गृहमानयति शेखरः)

नागेशः- हा पुत्र। अनर्थोऽभूत्। मनोरमा आजीवनं पितुः गृहम् लप्स्यति हा देव.....(रोदिति)

शीला- (गद्गदया वाचा।) न जाने कस्मिन् जन्मन्यहं गोगृहं पुप्लोष। कस्य पापस्य फलमेतत्।

शेखरः- कथं भवन्तौ क्रन्दतः। परमेश्वरः सर्वं कल्याणं करिष्यति क्रन्दनेन समस्यायाः विपत्तेश्च समाधानं न भविष्यति। अतो वयमुपविश्य समाधानं गवेषयामः।

तृतीयं दृश्यम्

(धर्मावासः मद्रास महानगरस्य संपन्नपरिवारस्य पितुः एकाकी (अद्रि-

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

तीय छाया) पुत्र: आंगलभाषया: विशिष्टो नवोदितो विद्वान् अस्ति। तेन एकदा मन्दिरं गत्वा भगवत: शिवस्य संस्कृतविद्वदिभ: भावपूर्णा प्रार्थना श्रुता। तस्मिन्नेव काले धर्माराव: संस्कृतानुराग: उत्पन्नो जात:। धर्माराव: संस्कृतपठनाय विद्यातीर्थगुरो: पार्श्वं आगच्छति।

धर्माराव:- (गुरो: पार्श्वं गत्वा।) नमस्ते सर।

विद्यातीर्थ:- को भवान्? कुत: समायात:। किं ते कार्यं वर्तते।

धर्माराव:- I am Dharmaraw Coming From south India
I want to learn sanskrit from you.

विद्यातीर्थ:- त्वं संस्कृतं पठितुमागतोऽसि। परम: जिज्ञासु: प्रतीयसे। जिज्ञासवे संसारेऽस्मिन् दुर्लभा किमपि नास्ति। त्वं सत्यसंकल्प:, श्रद्धावान् विश्वासी चास्ति। अहमवश्यमेव त्वां पाठयिष्यामि परन्तु आश्रमस्था: सर्वे छात्रा त्वत्त: आंग्लभाषां पठिष्यन्ति।

धर्माराव:- (परिश्रमेण संस्कृतं पठति) (पाठनाय आंग्लभाषां छात्रान् प्रति गच्छति) अहमस्मि धर्माराव:। आंग्लभाषायां षड्विंशति: वर्णा: भवन्ति।

(सर्वे छात्रा: कक्षां परित्यज्य बहिर्गच्छन्ति)

शेखर:- भो धर्माराव! अस्माभि: आङ्ग्लभाषा न पठिष्यते।

धर्माराव:- कथं भो:। अहं संस्कृतं पठामि जानामि च तदा यूयमपि पठत। अद्य विश्वस्मिन् सर्वप्राचीना संस्कृतं परन्तु अस्याध्येतार: न्यूना: सन्ति कथं जानासि संस्कृतज्ञै: आत्मानं सर्वेषु श्रेष्ठा: सर्वज्ञा; मन्यन्ते। अन्यासां भाषां प्रति उदासीना: भवन्ति। सर्वदा अस्मत् सदृश: संसारे न कोऽपि अस्ति इत्थं जल्पन्ति। यदि संस्कृतज्ञा: आंग्लभाषां ज्ञास्यन्ति तदा ते स्वकीयानि ज्ञानानि वैशिष्ट्यं च अन्येभ्य: दास्यन्ति।

शेखर:- आम वयम् आंग्लभाषां पठिष्याम:।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

(अति श्रमेण संस्कृतेन सह सह आंग्लभाषामपि पठन्ति धर्मारावः अपि संस्कृते दक्षो जातः।)

धर्मारावः- शेखर ! तव गृहे के के सन्ति। तव पितरौ, भ्राता, भगिनी

शेखरः— अग्रे वक्ष्यामि। सम्प्रति गृहं गच्छामि।
(गृहं गत्वा आंग्लभाषायाः पुस्तकं पठति भगिनीमपि पाठयति)

नागेशः- शेखर ! किं वदसि (पठसि) न ज्ञायते।

शेखरः— पितः। आंग्लभाषायां वच्मि। मनोरमामपि पाठयामि।

नागेशः- कथं त्वं वशस्य प्रतिष्ठां हन्तुम् उद्यतोऽसि। किं वयं गृहं त्यक्त्वा कुत्रापि गच्छेम।

शेखरः- वयं कुत्रापि न गमिष्यामः। श्वः गुरोः आश्रमे गमिष्यामः।
(नागेशः प्रातः पितुः वार्षिक श्राद्धे संलग्नो भूत्वा आश्रम गन्तुं शीलां निषेधयति)

नागेशः—युवां भ्रातृभगिन्यौ गच्छताम् आश्रमम्।

शेखरः- (गुरुं प्रणमति) प्रणमामि गुरुवर ! इयं मनोरमा।

विद्यातीर्थः- हे भगवन्। (मनोरमां दृष्ट्वा) कदा इयं विपतिः आपतिता।

धर्मारावः- किमस्ति गुरुदेव ! केयं विद्यते। शेखर का वार्तास्ति वद।

शेखरः— इयमस्ति मनोरमा। मम अनुजा। सा विधवा अभवत्।

धर्मारावः शेखर ! मनोरमा पठनं लेखनं च जानाति किम् ?

शेखरः- किमहं कथयिष्यामि। त्वया वार्ता कर्तव्या।
(धर्मारावः मनोरमया सह संस्कृते आंग्ले च वार्तां कृत्वा प्रसन्नो

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

भवति । मनोरमां प्रति तस्य हृदि अनुराग उत्पन्नो जातः मनोरमा अपि धर्मारावस्य मूर्ति मनसि स्थाप्य गृहं आगतवती । धर्मारावः यस्मिन् कस्मिन् दिने शेखरस्य गृहं गत्वा मनोरमया सह वार्तां करोति परन्तु पितरौ (शेखरस्य) अनेन व्यवहारेण असंतुष्टौ आस्ताम् ।

नागेशः... शीले ! कुत्रासि मनोरमायाः व्यवहारः परिवर्तितो वर्तते नास्ति शोभनकरम् ।

शीला- मनोरमे ! अद्य पञ्चषड्मासेभ्यः त्वं प्रसन्ना दृश्यसे । धर्मारावेन सह वार्तां त्वया न विधेया ।

मनोरमा— धर्मारावः सच्चरित्रः, विद्याविनयसंपन्नः, धैर्यवान् गुणवान् तथाऽधुनिक समयस्य सम्यक् ज्ञानाऽस्ति । दोषः एकोऽपि न वर्तते ।

शीला- अरे वाचाटे । भाग्यहीने किं त्वं वदसि । तव जिह्वा कथं न पतति

मनोरमा- भाग्यहीना नाहमस्मि । भवन्तौ व्यर्थं चिन्तयतः ।

शेखरः- अस्य गृहस्य शान्तिः कुत्र गता । अहमद्य कथयामि वयं सर्वे गुरोः आश्रम प्रातः गमिष्यामः ।

सर्वे आश्रमं प्रति गच्छन्ति

चतुर्थदृश्यम्

नागेशः- (आश्रमस्य व्यवस्थां दृष्ट्वा चकितो भवति) अरे शेखर ! इमे कन्दुकक्रीडकाः वैदेशिकाः सन्ति किम् ? सर्वे यवनानां परिधानं परिधाय इतस्ततः भ्रमन्ति तत् कथम् ।

श्रुतिधरः- प्रणमामि सर्वान् । चलन्तु सर्वे । गुरवर्योऽपितत्रास्ति कान्दुक-क्रीडां पश्यति ।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

नागेशः- किमहं पश्यामि । गोशाला कुत्र गता यज्ञमण्डपो नावलोक्यते । अत्र सर्वं परिवर्तितं वर्तते ।

शेखरः- इदं सर्वं दर्शनाय एवाहम् भवतः अत्र अनैषम् ।

नागेशः- गुरुवः कुत्र विराजन्ते । वयं गमिष्यामः ।

(सर्वे गुरोः समीपमागत्य)

नागेशः- प्रणमामो वयम् ।

विद्यातीर्थः — सुखं चिरं तिष्ठन्तु ।

नागेशः- गुरुवर ! भवद्भिः आंग्लभाषायाः समाचारपत्रं पठ्यते आश्चर्यमेतत् ।

विद्यातीर्थः— नागेश । भवान् जानाति । परिवर्तनमस्य संसारस्य नियमोऽस्ति । यो हि जनः परिवर्तमानेन समयेन सह स्वयं न परिणमति (परिवर्तयति) परिणमयति वा असौ जगति द्रुतगतौ असफलो भवति । स्वं जीवनं नाशयन् सन्ततिं च विनाशयति ।

धर्मराव - मनोरमे ! अत्र एहि । त्वया सह वार्ता कर्त्तव्या वर्तते ।

मनोरमा- (अधोमुखी पादाङ्गुल्या भूमिं स्पृशन्ती) अहम् ?

विद्यातीर्थः— गच्छ पुत्रि ! (श्रुत्वा गच्छति)

नागेशः — (क्रुद्धमनः) गुरुवर ! मद्गेहे शान्तिर्नास्ति । शेखरः धौतवस्त्रं विहाय यवन परिधानं (शर्ट पेण्ट परिधाय क्रीडार्थं गच्छति अपि च वदति सर्वदा अहं संस्कृतमाध्यमेन प्रतियोगितापरीक्षायां गन्तास्मि । तद्धेतो आंग्लस्य ज्ञानं परमावश्यकम् ।

विद्यातीर्थः— हे महाभाग ! भोजनवस्त्रावासानां निर्णयः कालः देशः, परिस्थितिश्च करोति । संस्कृतस्य सभ्यतायाः रक्षकाः अस्माकं

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मिमे छात्राः सन्ति । अस्माकं समये संस्कृतं केवलं कर्मकाण्डस्य, शास्त्रार्थस्य, काव्यस्य, विद्याऽऽसीत् । परन्त्वद्य विज्ञानस्य, यन्त्रस्य, विविध क्रियाकलापस्य, प्रतियोगितायाः, संगणकयन्त्रस्य च विद्याऽस्ति ।

नागेशः - संस्कृतेऽपि परिवर्तनं भवति । संस्कृतव्यवहारः, धर्मश्च त्रैकालिकः वर्तते अहं मन्ये ।

विद्यातीर्थः कोऽपि व्यवहारः, नियमः, धर्मः, किमपि शास्त्रं, ज्ञानं कापि नीतिः सार्वकालिकी न भवति अपितु समये समये नवीनः धर्मः नियमश्चागच्छति । मनुष्यात् राष्ट्रं श्रेष्ठम् । राष्ट्रस्य समृद्धि एव विद्यायाः ज्ञानस्य, व्यवहारस्य प्रयोजनमस्ति ।

नागेशः- तदा शेखरः यत् करोति तत् सर्वं सत्यम् (साधुः) मनोरमां विधवां भूत्वाऽपि हसति, पठति, गायति, पुरुषेण सह वार्तां करोति एतत् सर्वं शोभनम् ।

विद्यातीर्थः- आम । निखिलं सत्यं शोभनञ्च शास्त्रसम्मतं चाद्य राष्ट्रस्य विकासाय "संविधानं" वर्तते अस्य स्थानं सर्वोपरि वर्तते । यैः (पुरुषैः स्त्रीभिः) संविधानं न मन्यते ते राजपुरुषैः दण्ड्यन्ते । द्वादश वर्षीया बालिका भवद्भिः रंगनाथाय प्रदत्ता । पृच्छामि कथम् ।

नागेशः — श्रीमन् शास्त्रे-अष्टवर्षा भवेद्गौरी.....

विद्यातीर्थः— संविधानं शास्त्रमस्ति । तस्मिन् स्पष्टोल्लेखः वर्तते न्यूनामष्टादशवर्षीयां बालिकां यो हि विवाहं करोति कारयति च उभौ दण्ड्यौ स्तः । तव पापस्य प्रायश्चित्तस्वरूपे मनोरमायाः पुनर्विवाहः अद्य भविष्यति ।

नागेशः- ग्राम्याः किं वक्ष्यन्ति । मम वंश परम्परायाः किं भविष्यति

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

विद्यातीर्थः— हे विद्वांसः अत्रागच्छन्तु भवन्तः ।
सर्वे ग्राम्याः- नमामो वयम् । श्रीमन्तः यद्वक्ष्यन्ति अस्माकं हिताय एव स्यात् ।

विद्यातीर्थः- धर्माराव ! मनोरमा तुभ्यं रोचते ।

धर्मारावः— आम श्रीमन् ।
(विवाहेन विधिना संस्कारो जातः)

विद्यातीर्थः- हे ग्राम्याः छात्राश्च शृणुत । जीवनमेका प्रयोगशाला वर्तते । अत्र सिद्धान्तेन किमपि न लभ्यं भवति । व्यवहार कुशलः पण्डितो भवति । युष्माभिः परिवर्तनस्य समर्थनं कर्त्तव्यम् । पुत्र्याः विवाहे वरस्य सम्यक् परीक्षणं कर्त्तव्यम् (आदौ ज्ञात वरं पश्येत् पश्चात् कुलशीलयोः) वंशपरम्परया अथवा धनाढ्येन किमपि न प्राप्यते । वरः गुणवान् आचारयुक्तः, व्यसनरहितः, विद्यावान् अस्ति चेत् श्रेष्ठः वरः । भवन्तः सर्वे अत्रागताः अतो धन्यवादार्हाः सस्कृतज्ञैः उदात्तभावनाभिः भवितव्यम् । परिवर्तनं स्वीकरणीयम् ।

— यजुर्वेद ऋग्वेद साहित्य धर्मशास्त्राचार्यः
प्रवक्ता संस्कृत दर्शन एवं वैदिक अध्ययनविभागस्य ।
टोंक राजस्थान वनस्थली
विद्यापीठ ३०४०२१

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

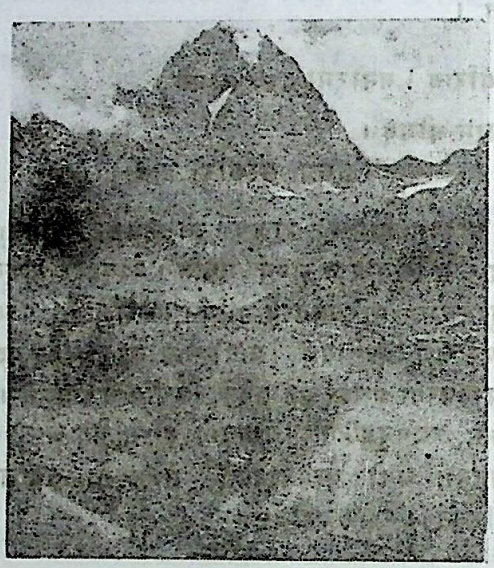

हिमालयो विशिष्यते

– डा० शिव कुमार मिश्र:

★★

राष्ट्रस्य प्रहरी नूनं विशिष्टगौरवान्वितः।
रक्षको भारतस्यास्य हिमालयो विशिष्यते ।१।

रक्षां करोति राष्ट्रस्य सदा प्राचीनकालतः।
गायन्त्यस्य यशोगानं राष्ट्रभक्ता निरन्तरम् ।२।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

हिमवतो महत्त्व वै सिध्यति सर्वतो मुखम् ।
राष्ट्रियं धार्मिकं चैव सांस्कृतिकं निसर्गतः ।३।

महत्त्वं गिरिराजस्य स्पष्टं समवलोक्यताम् ।
राष्ट्रियभावना यस्मात्सर्वत्र परिलक्ष्यते ।४।

रक्षां करोति शत्रुभ्य आपत्काले हि सर्वथा ।
तस्माच्च प्रहरी ख्यातः राष्ट्रस्यास्य न संशयः ।५।

पक्षरसाङ्कचन्द्राब्दे आर्यावर्तस्य शत्रुणा ।
आक्रमणं यदा जातं चीनदेशेन भारते ।६।

तदैव राष्ट्ररक्षार्थं दृश्यन्ते स्म समुद्यताः ।
हिमवता समाहूता राष्ट्रभक्ताश्च सैनिकाः ।७।

इत्थं रक्षति शैलेशः राष्ट्रमिदं दिवानिशम् ।
गृहस्य प्रहरी नूनं यथा रक्षति प्राङ्गणम् ।८।

शैलोऽयं श्लाघनीयोऽस्ति सदा धार्मिक पक्षतः ।
पूर्वकालाद्धि राष्ट्रेऽस्मिन् संशयो नात्र वर्त्तते ।९।

सनातनस्य धर्मस्य कीर्तिस्तम्भः प्रकीर्तितः ।
पर्वतोऽयं हिमाच्छन्नः समस्ते विश्वमण्डले ।१०।

पार्वत्या जनको नूनं गङ्गायाश्च निसर्गतः ।
अनयोः जनकत्वेन शैलो जातः प्रतिष्ठितः ।११।

षष्ठिसहस्रपुत्राणां सगरस्य निसर्गतः ।
समुद्धाराय सर्वेषां गङ्गा जाता प्रकीर्तिता ।१२।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

उमापि तपसा नूनं शिवं प्राप्य प्रयत्नतः ।
जनयित्वा तदा स्कन्नं देवानां रक्षणाय वै ।१३।

इत्थमिमे प्रयत्नेन यशो वितनुतः सदा ।
हिमवतो हि निःसृत्य धार्मिकदृष्टिकोणतः ।१४।

गङ्गा नारायणी कोशी वाङ्मती संज्ञकादयः ।
समुद्गताः सदा नीरा नद्यस्त स्मान्निसृताः ।१५।

हिमालयस्तपोभूमि र्देवालयोऽपि भण्यते ।
स्वर्गादागत्य सप्तर्षिः प्राप्नोति कुसुमानि वै ।१६।

गुरुत्वं दृश्यतामस्य समागत्य महर्षयः ।
साधनां सफलीकर्तुं तपश्चरन्ति सर्वथा ।१७।

विश्वदेवो महादेवस्तपस्विनां धुरंधरः ।
कैलाशशिखरे रम्ये तपश्चरति सर्वदा ।१८।

प्राकृतिकं च दृश्यं हि रम्यं यस्य न संशयः ।
राष्ट्रियगौरवस्तम्भः प्रख्याशो भुवि राजते ।१९।

प्राकृतिकं प्रकर्षेण दर्शं दर्शं हिमालयम् ।
अतिशयेनमुग्धैर्वै चित्रितं कविभिः सदा ।२०।

एतादृशो हिमालय ! कैलाशपतिना सह ।
वायस्व राष्ट्रमस्माकं राष्ट्रस्य प्रहरी सदा ।२१।

— संस्कृत विभागे
कुँवरसिंहमहाविद्यालयः लहेरियासरायः
(बिहारः) ८४६००३

—।★★।—

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

दुष्टवृत्तिम्प्रति

हे दुष्ट वृत्ते ! मम वासभूमिं त्यक्त्वाऽन्यभूमिं कुरुवासयोग्याम् ।
मदीय लोकादपि दिव्यलोकः विराजते पश्चिम भूमिभागे ।१।

दृष्ट्वा त्वया किं भरतस्य भूमिः निवास रूपेण पशि गृहीता ।
सद्वृत्तिरत्रैव मृता यथा किं तथा गतिस्ते न भविष्यतीति ।२।

न भूमिरेषा तव वासयोग्या त्वं सर्वपूज्या जनितादरा च ।
अत्रत्यलोकाः मनसा वदन्ति दुवृत्त वृत्तं धिक्धिक् सहस्रम् ।३।

मदीय गेहे समुपागता त्वं भिनत्सि नित्यं मम भावभित्तिम् ।
निराश्रया संश्रयनाशनाय समुद्यता त्वं कुलटेव भासि ।४।

अत्रत्यलोकेषु सदा किरन्ती मधुप्रदत्तं नवयौवनेन ।
तृप्तिं न यासि स्खलिताङ्गवन्धा करोतु शीघ्रं जलजोद्भवः त्वाम् ।५।

लोकान् स्वदेहा दिह शोषयन्ती वाराङ्गना त्वं मदन प्रमत्ता ।
त्वत्तो प्रशस्या बहुकुक्कुरेभ्यो आस्वादयोग्यास्ति शुनी स्वभूमौ ६।

शीघ्रं परित्यज्य मदीयभूमिं यथेष्टदेशे कुरु चात्मवृत्तिम् ।
नग्नां विधायात्र जनेषु नूनं त्वां भ्रामयिष्यामि किमन्यथा वा ।७।

सौशील्यमालोक्य समागतासि राज्ञीव वाञ्छास्ति तवेति मन्ये ।
दौर्जन्यमालोक्य चिरान्न भृत्या भविष्यसीहेति विचारयामि ।८।

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

मित्राय मित्राणि सदा भवामः स्वजीवनेनापि समर्चनाय ।
परञ्च दुष्टानवलोक्य शीघ्रं वज्रप्रहारेऽपि सदा समर्थाः ।९।

निशम्य वाचं विनिवेदनस्य मदीय भूमिं त्यज शीघ्रमेव ।
दण्डप्रहारादयवा करोमि सुस्वागतं ते रमणीयगात्रे ।१०।

गन्तुमिच्छसि चेद् गच्छ त्यक्त्वा भूमिमिमांस्वयम् ।
गर्दभेन विवाहं ते कारयिष्यामि वाऽन्यथा ।११।

– निरञ्जन मिश्र

निवेदन

जिन्हें किसी भी मास की २५तिथि तक अंक प्राप्त न हो उन्हें तुरन्त कार्यालय को सूचित करना चाहिए जिससे अंक पुनः भेजा जा सके। विलम्ब से सूचना मिलने पर अंक अप्राप्य हो जाते हैं। –व्यवस्थापक-

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सा प्रथमा संस्कृतिर्विश्ववारा

मध्यप्रदेश संस्कृत अकादेमी

(मुल्ला रमूजी संस्कृततिभवन, वाणगंगा भोपाल-३)

वर्ष १९९९ एवं २००० का श्रेष्ठ कृतियों पर पुरस्कार हेतु

कृति आमंत्रण

संस्कृत की श्रेष्ठ रचनाओं पर पुरस्कार देने की योजना के अंतर्गत म. प्र. संस्कृत अकादेमी, भोपाल निम्नलिखित पुरस्कारों के लिए लेखकों से १. जनवरी, १९९९ से ३१ दिसम्बर, २००० त० की अवधि में प्रकाशित पुस्तकें आमंत्रित करती है। पुस्तकों की तीन प्रतियां दर्शाए गए घोषणा-पत्र के साथ दिनांक १५ फरवरी, २००३ (संध्या ५.३०) तक अकादेमी कार्यालय में पहुँच जानी चाहिए।

पुरस्कार का नाम	विषय
१. अखिलभारतीय कालिदास पुरस्कार रू. २०,०००/- (रू. बीस हजार)	'संस्कृत की कृति'
२. प्रादेशिक पुरस्कार—	
(क) भोज पुरस्कार रू. १०, ०००/- (रू. दस हजार)	संस्कृत साहित्य संबन्धी समीक्षा संस्कृत अथवा हिन्दी में

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

(ख) राजशेखर पुरस्कार रू. १०, ०००/- (रू दस हजार)	'पारम्पपिक अनुशासनों की संस्कृत अथवा संस्कृत की रचनात्मक कृति'
(ग) व्यास पुरस्कार रू. १०,०००/- (रू. दस हजार)	'पारम्परिक में संपादन अथवा संस्कृत से हिन्दी या हिन्दी से संस्कृत में किसी साहित्यिक अथवा शास्त्रीय कृति का अनुवाद'

१. उपर्युक्त पुरस्कार अकादेमी द्वारा स्वीकृत नियमों के अंतर्गत होंगे

२. दिनांक १-१-१९९९ से ३१-१२-२००० के बीच प्रकाशित पुस्तकें पत्रिकाएँ या कतरनें इस योजना में शामिल की जाएँगी।

३. इस स्थिति में अकादेमी द्वारा घोषित निर्णय अंतिम होगे। उसके विषय में किसी प्रकार का भी पत्र व्यवहार नहीं किया जाएगा।

४ आवश्यकतानुसार नियमावली अकादेमी कार्यालय से कार्यालयीन समय में प्राप्त की जा सकती है।

५. लेखक द्वारा की जाने वाली घोषणा सभी पुरकारों के लिए इस प्रकार है :—

"मैं घोषणा करता/करती हूँ कि ..... पुस्तक का नाम मेरी मौलिक/अनुदित कृति है और। जनवरी १९९९ से ११ दिसम्बर २००० के बीच पहली बार प्रकाशित हुई है। इससे पूर्व यह किसी अन्य नाम अथवा रूपान्तरण में प्रकाशित नहीं हुई है।'

लेखक के हस्ताक्षर/पता

★★

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

हिमाचल प्रदेश संस्कृतअकादम्याः द्वितीयो द्विदिवसीयः सम्मेलन समारोहः

श्री ज्वालामुखी सिद्धशक्तिपीठस्थले गीताभवने प्रदेश संस्कृत अकादम्या विशालमेकं सम्मेलनमायोजितम् दिसम्बरमासे २७ तः २८ दिनाङ्क पर्यन्तं दिवसद्वये सत्र चतुष्टयात्मकोऽयं समारोहः महता साफल्येन सम्पन्नोऽभूत् यत्र सहस्राधिका विद्वांसश्छात्राश्च समुपस्थिताः।

तत्र प्रथम सत्रं वैदिक विद्वत्समेलनात्मकमासीत् अस्य मुख्यातिथिः प्रमुखव्याख्यानकर्ता च डा० व्रजविहारी चौबे होशियारपुराभिजन आसीत्। सत्रस्याध्यक्षता राष्ट्रियप्रादेशिक विद्वत्सम्मान प्राप्तकर्ता प्राप्तकालिदासपुरस्कारेण सोलनवास्तव्येन श्री केशवराम शर्मणा कृताऽभूत्। तत्र पूर्वं मङ्गलाचरणात्मकवेदपाठादिकानन्तर मध्यक्षमहोदयेन सरस्वती पूजनं विहितम्। अकादम्याः सचिवमहोदयः डा० हरिदत्त शर्मा अध्यक्षमुख्यातिथिवतृमहाभागेभ्यः सतिलक माल्यार्पणमकरोत्। समागतानां विदुषां च स्वागत मकरोत्। अकादम्याश्च विविधगतिविधि परिचयमदात्।

ततो विशिष्टो वेदविद्वान् आचार्यहरिदत्तमहोदयः वेदाभ्यासमहत्त्वं

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

वेदपाठप्रकारं वैदिकपाठशुद्धि आदि विविधविषयप्रतिपादनात्मकं गम्भीरं व्याख्यानं शोधशैल्या उदीरयामास । डा० चौबे महोदयश्च वेदविषये व्यापकचर्चासमृद्धं व्याख्यानम् अनेकविशिष्टविषयान् प्रतिपाद्य वैदिक पद्धत्यपरासुरक्षार्थमनेकपरामर्शानदात् । अध्यक्षीयभाषणे श्री केशवशर्मा वेदान् राष्ट्रस्यात्मस्थानीय न् अभिधायाकथयत् यत् वितथमिदमुच्यते आधुनिकसमाजे वेदस्य प्रासङ्गिकताऽन्वेषणं विधेयमिति । वस्तुतश्चयमिदमन्वेषणीयं यदाधुनिक समाजस्य वेदेन सह का प्रासङ्गिकताऽस्तीति । अस्य सत्रस्य सयोज । प्रसिद्धो विद्वान् प्राचार्यः श्री भक्तवत्सलमहाभागोऽभूत् ।

द्वितीयसत्रं कालिदाससाहित्यचर्चात्मकगोष्ठीरूपमासीत् । तस्याध्यक्षता राष्ट्रपतिपुरस्कृतेन कविवर श्री दुर्गादत्त शास्त्रिणा कृता । तत्र मुख्य प्रवक्ता प्राचार्य भक्तवत्सला 'कालिदाससाहित्ये लोकतन्त्रम्' इति विषयमधिकृत्य शोधप्रबन्धमुपस्थापयामास विषयेऽस्मिन् डा० संध्याप्रकाशः डा० तिवारी, मित्रानन्दादयश्च चर्चा चक्रुः । अन्तेऽध्यक्षमहाभागः श्लोकात्मकं विक्रमोर्वशीयस्य पर्वतीयभाषानुवादरूपञ्च सपद्यपाठं व्याख्यानमकरोत् ।

तृतीयसत्रे निशीथे संस्कृतकविसम्मेलनायोजनमासीत् । विद्युत्प्रकाशविलोपेन होराद्वयं बाधितमपि पश्चात्प्रारब्धमेवाभूत् । तत्र प्रदेशशिक्षामन्त्रिण ईश्वरदाशबीनान् महाभागा अध्यक्षपदासीना अभूवन् । विशिष्टातिथिरूपेण च दिल्लीसंस्कृत अकादमी सचिवा विद्वत्तल्लजा आशाष्ट्रव्याप्तकीर्तयः श्री श्रीकृष्ण सेमवालमहोदयाः सम्मेलन मलञ्चक्रुः । तत्र विशेषतः डा० हरिदत्त केशवशर्मं सेमवालादीनां कवीनां कमनीयकविताभिः श्रोतृवृन्द मानन्दसिन्धुमग्नं व्यधीयत । अध्यक्षमहोदयेन चान्ते संस्कृतकल्याणादिविषयकं प्रलम्बं व्याख्यानं विधाय सभासमाप्तिः कृता ।

द्वितीयदिने चतुर्थं समाप्तिसभायोजनमासीत् । तास्मिन् प्रदेशमुख्यमन्त्रिणो मान्य श्री प्रेम कुमार धूमलमहोदयस्याध्यक्षता समाशोह-

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

गौरवमवर्द्धयत् । प्रभूतजनसम्मर्देन पूर्वं मुख्यमन्त्रिणामन्येषां च मन्त्रिणां स्वागतसभाजनमभिहितम् । सभामञ्चमलङ्कृतवत्सु तेषु पूर्वम् डा० हरिदत्तमहोदयः अकादमी सचिवो विशिष्टसदस्यसहितः मुख्यमन्त्रिमहाभाग मन्यांश्च मन्त्रिणोऽधिकारिणश्च स्मृतिचिन्हैः रङ्गवस्त्रैश्च सभाजयामास । डा० भक्तवत्सलश्च सभासंयोजन सौष्ठव पूर्वकं व्यधात् । डा० सेमवाल महोदयोऽत्र विशेषव्याख्यानमदात् ।

मान्यमुख्यमन्त्रिणा कथितं यत् संस्कृतं राष्ट्रसंस्कृतिमूलं सर्वरपि रक्षणीयम् । अस्य सम्यक्ज्ञाने सम्यगुच्चारणशुद्धौ च भूरिप्रयत्ना विधेयाः । मन्त्रोच्चारणत्रुटयो निराकरणीयाः । सर्वकारः संस्कृतज्ञेभ्य आर्थिकसम्मानं दातुमर्हति दिदित्सते च परं वास्तवं सम्मानं चरित्रेण योग्यतया च संस्कृतज्ञवर्गेण स्वयं प्राप्तव्यमस्ति । प्रशासनिकसेवायां नाहनसंस्कृतविद्यालयाध्यापक श्री गिरिराज वत् अपरैरपि प्रवेष्टव्यं येन समाजे संस्कृतसंस्कृतिजन्या आदर्शा व्याप्नुयू राष्ट्र च प्राक्तनं गौरवशिखरमारोहेत ।

परः सहस्रं जनाः सम्मेलनेऽस्मिन् सम्मिलिता अभूवन् । संस्कृतमयवातावरण निर्माणकर्मणि एतादृशाणां समारोहाणामनुकरणीयं योगदानं सिद्धयति अकादम्याश्चास्यां दिशि समुद्योगः प्रदेशे संस्कृतहिताय शुभशकुनकल्पः स्वागतव्याहारमर्हतीति ।

— केशव शर्मा

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

पुरुषोत्तमः पुरुषोत्तमे विलीनः

गत पौषकृष्ण दशम्यां आयुर्वेदशास्त्रस्य प्रकाण्डो विद्वान् नाड़ी विज्ञानस्य विशेषज्ञः पक्षाघातरोगस्य सिद्धहस्तः चिकीत्सकः धन्वन्तरीकल्पः हिमाचलप्रदेशीयः राजवैद्य पुरुषोत्तम शर्मा दिवं प्रस्थितः। अयं महाभागः ८७ वर्षायुः पर्यन्तं आयुर्वेद सेवामकरोत्। सहस्रशः रोगिणः स्वास्थलाभमकुर्वन्।

दिव्यज्योतिषः आदरी प्राधन सम्पादक महाभागस्य केशवान्शर्मण पितृपादाः स्वनामधन्याः आसन्।

पुरुषोत्तम शर्माणः मन्त्रचिकीत्सका अपि आसन्, प्रतिदिनं गायत्री जाप परायणाः स्तोत्र पाठादि जापे अधिक समयं जीवनस्य यापितम्। चरक सुश्रूतादय ग्रन्था एतेषां कण्ठगता आसन्।

वार्धक्य कारणात् गत वर्षेभ्यः एते प्रायः अस्वस्था आसन् तथापि अन्त्य काले गीतापाठं शृण्वन्तः ब्रह्मलीना समभवन्। हिमाचलप्रदेशस्य नृपतिप्रवराणामेते राजवैद्य पदमधिगताःसमभूवन्। एतेषां पूर्वपुरुषा आयुर्वेद विज्ञानस्य परम विद्वान्सः समभूवन्। श्री पञ्चानन राजवैद्याः पथ्यापथ्य विनिर्णय ग्रन्थस्य प्रणेता आसीत्। पक्षाघात रोगस्य औषधं एतेषां पार्श्वे चमत्कारिकं आसीत्। स्वपुत्राय केशव शर्म महाभागाय तदौषधमुदिष्ट मस्ति।

समस्ताः दिव्यज्योतिः परिवारः पुरुषोत्तम महाभागस्य वियोगेन दुःखितोऽस्ति। पुरुषोत्तमस्य ब्रह्मसायुज्यप्राप्तये पुरुषोत्तमं प्रार्थयते।

—।★★।—

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

सम्पादकीयम्

१९९३ निर्वाचनाभियानम्

पञ्चवर्षानन्तरं प्रदेशे निर्वाचनानि भवन्ति । एषा निर्वाचन वर्षः । सर्वेऽपि प्रदेशस्य संस्कृज्ञाः संस्कृतहितेच्छवश्च प्रार्थ्यन्ते साग्रह मया यद् भवद्भिः तेभ्य एव मतदानं कार्यं तथा तेषां समर्थने प्रचारो विधेयः ये संस्कृतहितेच्छवः स्युः येषां संस्कृतभाषां प्रति निष्ठा भवेत् । ये च आगामि वर्षेषु संस्कृतहितसाधने सहायकाः भवेयुः । जागरणकालोऽयं संस्कृतज्ञानां कृते । अतः सर्वैः सावधानतया संस्कृतसमर्थकानां पक्षे मतदानाय जनाः प्रबोधनीयाः । संस्कृतविषये यत् किमपि वर्तमानप्रशासनेन कृतं तत् पूर्वनिर्धारितं सम्पादितं वा आसीत् इदानीं प्रदेशे परिवर्तनाय लोकाः सश्रद्धाः सन्ति । संस्कृतहितसम्पादकानां विजयो भवेदिति कामयन् ।

-- केशव शर्मा

मुद्रका प्रकाशक :—
भारतीमुद्रणालय भारती विहार, मशोबरा - शिमला १७१००७ (हि. प्र.)
आद्य संचालिका -स्व. श्रीमती आचार्य रत्नकुमारी शर्मा,
दूरभाष :—2740200
जनवरी २००३ माघः २०५९—वर्षम्— ४७ अङ्कः ४
वार्षिक मूल्यम् १०० रु०

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi

CC-0. In Public Domain. Digitization by eGangotri/Sarayu Trust

R.N. 6384/57 H.P. 63/SML

संस्थानसहायताकोषे प्राप्तं साहायम् .....

डा० साधना हि. प्र. विश्वविद्यालये रीडरपदाधिष्ठिता — ५०००/-
आचार्य केशव शर्मा दिव्यदीप-सोलन (हि. प्र.) — १०००/-
आचार्य जीवनलाल, क्यार्ह शिमला (हि. प्र.) — १०००/-
श्रीमती प्रतिभा शर्मा सुधर्मा निकुंज राजगढ़ (हि.प्र.) — १००००/-
श्रीमती चन्द्रिका द्विवेदी पञ्चकुला, हरियाणा — ५०००/-
श्रीमती सुनीता गौतम भारती विहार भखोवरा — १००००/-
श्रीमती डा० करुणा भारद्वाज फ्लावरडेल, शिमला — ५०००/-
श्री राजेश: राणा श्री जगदीश शम्शेरस्य पुत्र:
योधा निवास शिमला — १०००/-
(राणा श्री जगदीश शम्शेर: दिव्यज्योतिष:
आजीवन संरक्षकोऽपि वर्तते)
श्री बृहस्पति मिश्र: संस्कृतमहाविद्यालय: नयनादेवी-
बिलासपुर (हि.प्र.) — १०००/-
श्री गोविन्दराम शास्त्री वृन्दावन कालोनी सोलन (हि.प्र.) — १०००/-
डा० सुरेन्द्र अज्ञात बंगा (पञ्जाब) १०००/-
श्री मदनदत्त शास्त्री पिरगली (हि.प्र.) १०००/-
श्री प्रेमलाल शर्मा शास्त्री (संरक्षक हि. प्र.
हि. प्र. संस्कृत शिक्षक परिषद), कोटला
बिलासपुर (हि. प्र.)..... — १०००/-
ठा. प्रेमसिंह विमल — १०००/-
आई. डी. इ. एस. (सेवानिवृत्त) विजनी पण्डी (हि.प्र.)

Kashi Maharani Collection, Ramnagar Fort, Varanasi